

BIDRAG TIL STAVANGERS ARKITEKTUR- HISTORIE MELLOM 1850 OG 1930

Av HILD SØRBY

I Norges arkitekturhistorie er Stavanger kjent for sin vakre og velbevarte middelalderkatedral, og for sin ualminnelig rike og interessante panelarkitektur fra 1700- og 1800-årene. Disse arkitekturmonumentene er så enestående at byens øvrige arkitektur ofte blir lite påaktet. Stavanger har imidlertid en rekke tidstypiske og interessante hus fra forskjellige epoker i arkitekturhistorien, tegnet av så vel lokale som av tidens ledende arkitekter, og flere av dem fortjener ikke bare lokal interesse.

Inntil midten av forrige århundre var det relativt liten byggevirkosomhet i Stavanger, som i landet for øvrig. Før 1814 var det i byene så å si bare rederne og trelasthandlerne som hadde midler til og behov for mer representative boliger, og vi får de kjente lystgårder rundt omkring i sjøfartsbyene og i byer som ligger ved elvemunninger, som f. eks. Bogstad i Oslo, Austad i Drammen, Strømsbo i Arendal og Ledaal i Stavanger.

Etter 1814 får landet vårt behov for offentlige, representative bygninger, og selv om økonomien var dårlig, får vi nå en rekke monumentalbygninger som Norges Bank (1827-30) tegnet av arkitekt C. H. Grosch, Det Kongelige Slott (1823-48) av H. D. F. Linstow og Universitetet i Christiania (1838-52) også av C. H. Grosch.

I de første årtier etter Norges nyvunne frihet var byggevirkosomheten i Stavanger liten, men utover mot midten av 1800-tallet kom den berømmelige silden, og byen og folkets velstand økte raskt. Dette viser seg snart i arkitekturen. Stavanger får sine første offentlige monumentalbygninger. Stadskonduktør C. H. Grosch i Christiania tegner tollbod for Stavanger, ferdig i 1840, i typisk tyskinspirert senklassisisme. Bygningen er i en etasje med høy, kraftig profilert kjelleretasje. Et dobbelt trappeløp fører opp til hovedinngangen, som ligger midt på langsiden mot sjøen. Midtpartiet er fremhevet ved en gavll på begge langsider, mens gavlene

på husets kortsider er valmet. Huset er malt i senklassisismens røde farge, med alle smykkende arkitekturdetaljer i hvitt.

I 1852 får vi det monumentale Valbergtårnet (1848–52) også tegnet av C. H. Grosch, men i en annen stil. Det er nokså interessant at Stavanger har fått to bygninger av landets den gang største arkitekt, akkurat i det han skifter formspråk i 1840–50-årene. Fra 1840–50 gir vi nemlig slipp på nyklassisismen som hadde behersket vår arkitektur fra slutten av 1700-tallet og går inn i historismen, eller stilforvirringsperioden, der alle stilarter gjennom 2000 år konkurrerer om makten i løpet av de neste 50 år. Valbergtårnet er tydelig middelalderinspirert i sin form med sine buede, romanske vinduer, sin arkade og sin grovt tilhugne naturstein.

Det var byfogd Christensen som i 1848, da han var på Stortinget, ba Grosch om å lage tegninger til nytt vakttårn i Stavanger. Mange Stavanger-borgere syntes dette var nesten råflott, men stolte var de da tårnet sto der, og det var almen enighet om at det var en vakker bygning. «Det smukkeste monument Grosch reiste utenfor Christiania er ganske sikkert Valbergtårnet i Stavanger, det byggverk som sammen med Domkirken gir byen profil.»¹⁾

Omtrent samtidig med oppførelsen av Valbergtårnet får Stavanger en ny kirke, Hetlandskirken, tegnet av stadskonduktor i Bergen, Hans Kaas (1822–85), ferdig i 1854. Hetlandskirken er en ren, vakker, nyklassistisk trekirke, og har mange felles trekk med Linstows trekirker, som Rogaland har så mange av. Lenge trodde man at Linstow også hadde vært Hetlandskirkens arkitekt. Arkitekt Kaas hadde øyensynlig også sterke felles stilpreg med Linstow, for i 1866 var han arkitekt for et tilbygg på Linstows privatbolig i Wergelandsveien 15 i Oslo.²⁾

I årene fremover nå skjer det mye på byggefronten. Stavangers første fastboende arkitekt Fredrik von der Lippe (1833–1901) kommer til byen i 1857, og blir ansatt som tegnelærer ved Stavanger Tegneskole fra 1858.³⁾ Von der Lippe tilhørte den store skare av norske arkitekter som var utdannet hos professor Hase i Hannover i 1850-årene. Meget snart blir han benyttet av Stavanger kommune som arkitekt og som sakkyndig, og i 1859 søker han om å bli ansatt som stadskonduktor i byen. Han blir imidlertid kun ansatt som bygningsinspektør fra januar 1860, men hans arbeid er det samme som en stadskonduktors, og von der Lippe

¹⁾ Bugge, Anders: Arkitekten Stadskonduktor Chr. H. Grosch. Oslo 1928, s. 184.

²⁾ Jørgensen, Ruth: Tendenser i norsk trearkitektur. Magistergradsavhandling ved Univ. i Oslo 1956, s. 28.

³⁾ Lexow, Jan Hendrich: Det Kiellandske familiegravsted. Stavanger Museums Årbok 1951, s. 97–100 og Stavanger hystyres forhandlinger 1856–61, s. 224.

synes det er bittert at han ikke får «... en stadskonduktors navn og tilkomster».¹⁾ At han i høyeste grad setter sitt preg på byens arkitektur er imidlertid sikkert. I betingelsene for hans ansettelse heter det bl. a. at han har: «at have Tilsyn med samtlige af Byens offentlige Bygninger, at forestaae alle denne Byes Bygningsforetagender, saavel opførelse af nye som Reparation eller forandring af ældre Bygninger, at forfatte Overslag og Tegninger i Anledning af saadanne Bygningsforetagender saavel som at forestaae Regnskabsførelsen i den Anledning.»²⁾

Blant von der Lippes mange bygninger var Stavanger Sparekasse, ferdig 1862, kanskje den mest interessante. Det er tydelig at arkitekten har hatt italienske renessansepalass som sin inspirasjonskilde. Fasaden har rundbuede renessansevinduer i jevne rekker, pilastre, lisener og blindarkader, og det hele er satt sammen til en fin og sluttet bygningskropp.

Von der Lippe var også arkitekt for fengselet, ferdig i 1864, men denne bygningen var mindre selvstendig idet tegningene, som forelå allerede i 1859, var laget i samsvar med justisdepartementets monstertegning for fengsler, utført av arkitektene von Hanno og H. Schirmer. Både fengselet og Sparekassen er som kjent revet, men Petrikirken (1863–66) står ennå ruvende i sin nyromanske, tyske stil og forteller om von der Lippes formspråk. Von der Lippes lærer, professor Hase, er kjent som en stor romantiker som særlig glødet for middelalderens arkitektur, og i Petrikirken viser eleven at han er grepet av sin professors idéer.

Petrikirken kan nesten stå som et monument over de gode tider i Stavanger. Den ble bygd fordi Domkirkens menighet ble for stor, og en ny menighet måtte stiftes. Folketallet i byen økte fra 6619 i 1845 til 11 717 i 1855. Da kirken var ferdig i 1866, var folketallet steget til omkring 17 000 mennesker.

Von der Lippe tegnet også sin egen privatbolig ved Bredevannet i 1860-årene, som i 1920-årene ble bygd sammen med Ring's Pikeskole til det store komplekset som ligger i Kongsgaten i dag. Von der Lippes villa må ha vært Stavanger sentrums første mer representative enebolig i mur, og det er interessant å se hvordan arkitekten har boltret seg med hele historismens arkitektoniske viten her i sitt eget hus. Bygningen er full av utsmykkende detaljer. Høyst fascinerende har han i gavlen mot Kongsgaten innfelt et relieff av en gresk gudinne knelende med et tempel i armene, og lenger nede portretter av etter hans mening de fire største

¹⁾ Stavanger bystyres forhandlinger 1865, s. 95.

²⁾ Stavanger bystyres forhandlinger 1865, s. 101.

arkitekter i historien: Kalikrates som tegnet Parthenon, renessansens Brunelleschi, barokkens Michelangelo og klassisismens Schinkel.¹⁾

Von der Lippe tegnet også mer beskjedne hus. Kongsgård skoles gymnastikksal fra 1861 og Stavanger Colonialforretnings hus i Kirkegaten fra 1857, er således hans verk.

Det har vært hevdet at Fredrik von der Lippe rømte fra byen på grunn av sin hardhendte restaurering av Stavanger Domkirke i årene 1867–70, men det skyldtes ene og alene mangel på arbeidsoppgaver. I 1870 var det ingen større kommunale byggeoppgaver i sikte, og von der Lippe mottok derfor stadskonduktørstillingen i Bergen.²⁾

Ti år etter at von der Lippe reiste, slo en annen utenbys arkitekt seg ned i byen, Hartvig Sverdrup Eckhoff (1855–1928). Han var født i Kristiansand og utdannet ved den tekniske høyskolen i München, der han tok eksamen i 1880.³⁾ Fra München kom han til Stavanger, der han i 1880 ble ansatt som tegnelærer ved den tekniske aftenskolen, og i 1883 ved Kongsgård skole.

Den første oppgaven han fikk som arkitekt var antagelig å tegne en representativ murvilla for konsul Andreas Sømme, Eiganesveien 28, ferdig 1881. Villaen er karakteristisk for den villatypen som oppsto her i landet i 1870–80-årene, bygd i første rekke for velhavende fabrikkiere og redere, som med impulser fra sine utenlandsreiser ville understreke sin posisjon ved praktfulle og monumentale boliger. Eiganesveien 28 er tydelig inspirert av tyske villapalasser i pseudorenessanse, og er nå unik i Stavangers arkitekturhistorie.

Man vet ikke med sikkerhet om arkitekt Eckhoff var arkitekt for Sømmes villa, men det er meget sannsynlig fordi Eckhoff også var arkitekt for den praktvillaen Alexander L. Kielland skulle oppføre på Malde i 1882, men som ikke kom lenger enn til grunnmuren på grunn av krakket. Villaene til de to vennene er tegnet i nøyaktig samme formspråk, og Eckhoff var jo dessuten den eneste utdannede arkitekt i Stavanger i 80-årene.

I 1880 ble det oppført en annen unik bygning ved Eiganesveien, Lars Berentzens villa «Breidablikk». «Breidablikk» er 80-årenes representative villa i tre, og står i dag som et enestående monument fra tiden, bygd i sveitserstil.

Sveitserstilen, som florerer her i landet fra 1860-årene og utover til omkring 1900, er inspirert av alpehusene i Sveits, og våre arkitekter var blitt kjent med dem

¹⁾ Molaug, Ingvar: Breiavatnet. Stavanger Turistforenings Årbok 1956, s. 47.

²⁾ Stavanger bystyres forhandlinger 1870, s. 124–126.

³⁾ Lexow, Jan Hendrich: Et hus med vaser og guirlandere. Stavanger Aftenblad 24. februar 1949, s. 3.

i Tyskland der det var en enorm interesse for alpehus på denne tiden. Karakteristisk er de store sadeltak med synlige sperrebjelker, som skulle skygge for solen og verne treverket for regn. Husene var som regel i 1¹/₂-etasje, med store vinduer i første etasje og små i mezzaninetasjen. Midtpartiet var fremhevet med en gavl, og det ble vanlig med en utskytende glassveranda med synlig stolpekonstruksjon. Glassverandaen var en tid uhyre moderne og etterstrebet, og ble av og til plassert på de besynderligste steder fordi den *måtte* være med.

Grunnen til at man i det hele tatt kunne bygge slike trevillaer i Norge var først og fremst teknikkens og industriens inntog med sagbruk og motorsag. Maskiner laget planker og alle slags andre bygningsdeler som listverk, panel og utsagete utsmykninger. Delene ble masseprodusert, og så satt sammen av lokale håndverkere. Det ble selvsagt billig å bygge på denne måten, og dermed var stilen allemannseie. Det kryr av sveitserstilhus her i landet, også her i byen. En annen ting som gjorde sveitserstilhusene mulige var at takstein, skifer og tegl, ble masseprodusert og billige, slik at man kunne anlegge mye større tak enn før uten at det kostet en formue.

«Breidablikk» er et typisk sveitserstilhus i konstruksjon og planløsning, men mer forseggjort enn normalt. Grunnen til at skipsreder Berentsen valgte sveitserstilen var antagelig at han drev eget skipsverft, og hadde rikelig tilgang både på tømmer og tømmermenn. Som arkitekt valgte han Henrik Nissen fra Christiania, antagelig fordi Nissen var kjent i Stavanger idet han nettopp hadde tegnet Børsen i 1879 og Sjømannsforeningens hus i Øvre Strandgate. I motsetning til det masseproduserte sveitserstilhus, er «Breidablikk» arkitekttegnet og håndarbeidet til minste detalj. Selv dører og listverk er tegnet, og utført i tung, elegant mahogni.

Mens klassisistene hadde lagt mest vekt på orden og symmetri, tilstrebet historismens arkitekter ofte det motsatte. Nå er vi i 80-årenes klunkestil, og uryddige, lunefulle og overraskende virkemidler etterstrebes. En mengde tilsynelatende tilfeldig plasserte risalitter og vinduer kappes om plassen, og ingen linjer kan følges lenge før de brytes av andre linjer. Den urolige virkningen understrekes også av fargene på huset, gult og brunt.

Et annet sveitserstilhus i byen krever også oppmerksomhet, Paradis 5, opprinnelig bygd for skipsreder Joachim Berner. Huset er typisk representant for stilen. Høy første etasje med store vinduer, stort tak som stikker langt utenfor veggene, stor glassveranda og gavl i fronten, og alle gavler fulle av overdådige utsmykninger.

Husets branntakst er fra 1877, så antagelig er det bygd umiddelbart før, men

Fig. 1. «Haugen» i Ramsvik.

hvem som har tegnet det er foreløpig ukjent. Noen gjetter på at Henrik Nissen har vært arkitekt for dette huset også. Husets hage er på grunn av det sterkt skrånende terreng anlagt i gedigent utførte terrasser, og Ingvar Molaug mener den kan være planlagt av gartner Poulsson, som også har anlagt «Breidablikk»s hage.¹⁾ Interiøret i Paradis 5 er solid og kvalitetsmessig utført, og eierne har pietetsfullt bevart det intakt.

«Haugen» i Ramsvik hører også med til de gode eksempler på sveitserstilen, oppført som sommerbolig for Sigval Bergesen 1897, tegnet av hans svoger arkitekt Johan Meyer (1860–1940). Arkitekt Meyer var ansatt som professor i formlære ved N. T. H.'s arkitektavdeling 1910–32, men er vel mest kjent for sitt enorme litterære verk «Fortids kunst i Norges bygder». I «Haugen» er det benyttet masseproduserte bord over alt, og resultatet er akkurat så sammensatt og sjarmerende

¹⁾ Molaug, Ingvar: Gartner P. H. Poulsson. Stavanger Museums Årbok 1971, s. 100.

overfylt som sveitserstilens utøvere ønsket det. Bygningen er rødmalt, med listverk, vindusomramninger og utsmykkende detaljer i hvitt.

Alle de praktvillaene som her er omtalt er blant byens slående eksempler på den strålende velmakt som hersket i slutten av 1870-årene, men som så plutselig skulle bli borte med kjempokraket i 1882. Egentlig på fote igjen kommer byen først etter annen verdenskrig, med kortvarige blomstrende perioder innimellom.

Det halvferdige museet fra 1893 og de første bygninger på sykehuset fra 1897 der den videre utbygging måtte stoppes, er slående eksempler på de knappe tider. Både museet, sykehuset samt turnhallen og teateret er tegnet av den tidligere omtalte Hartvig Eckhoff. Bortsett fra sykehuset er alle disse bygningene oppført i tysk-inspirert pseudorenessanse. Teateret har imidlertid lite igjen av sitt opprinnelige preg på grunn av utallige om- og påbygninger, likeledes museet som først fikk sin annen fløy i 1930, og i den forbindelse i pakt med funksjonalismens idéer ble skrellet for sin overdådige pseudorenessanse. Arkitekt for ombyggingen var den kjente Oslo-arkitekten Lars Backer, i byarkitekt Erling Niensens regi.

De første bygninger på sykehuset er tydelig influert av samtidens sykehusarkitektur som Gaustad asyl og Rikshospitalet i Oslo, både i sin moderne form basert på paviljongsystem, og i sin arkitektoniske utførelse. Nord-europeisk teglsteinsarkitektur fra Christian IV-tidens renessanse var en populær arkitektonisk inspirasjonskilde for mer kostbar monumentalbebyggelse i 1890-årene.

Først i 1916 fortsatte utbyggingen av Stavanger sykehus. Arkitekt var Victor Nordan (1862–1933) som hadde spesialisert seg på sykehusbygninger, og har tegnet sykehus i de fleste større norske byer.

En annen bygning fra 90-årene som ligger relativt intakt i dag er Stavanger Privatbank, Øvre Holmegate 8, oppført i 1891, tegnet av arkitekt Jacob Wilhelm Nordan (1824–92). (Bygningen har senere tilhørt Hetland Sparebank.) Renaissance arkitektur har også vært inspirasjonskilde for arkitekt Nordan. Banken ble oppført i gul teglstein, med portal, vindusomramninger og utsmykkende detaljer i granitt. Særlig merker man seg de to medaljongene med Mercur-attributter på fasaden. Arkitekt Nordan var en meget benyttet arkitekt, mest kjent for sine mange bankbygninger, samt for sin fengselsbygning i Møllergata 19 i Oslo.

I 1893 får Stavanger sin første innfødte arkitekt, Karl Grove Kielland (1868–1924). Han var utdannet ved Christiania Tekniske skole, og slo seg deretter ned i fødebyen hvor han i 1893 grunnla firmaet Teknisk Bureau. Kielland kalte seg vekselvis arkitekt og ingeniør, og Teknisk Bureau handlet med tekniske artikler foruten å være arkitektkontor. Karl Kielland ansatte arkitekt Erik Guettler i sitt

firma, og Teknisk Bureau's arkitektkontor oppførte flere større bygninger i byen i årene omkring århundredskiftet.¹⁾ Kristiansengården i Kannik, 1896, Anton Peder-sens murbygning i Hospitalsgata (den som fra 1908 var politikammer og brant i 1929), I. O. G. T. i Laugmannsgata, 1918 (brant i 1929 og solgt til Økonom) og De forenede hermetikfabriker i Nedre Strandgate 33 (senere Gartnerhallens eiendom) er således alle oppført av Teknisk Bureau.

Både Kielland og Guettler tegnet dessuten flere villaer. Kielland kjøpte i 1914 Holmegenes som tidligere hadde vært i hans families eie, og gjorde i den anledning store forandringer for å få plass til sine kulturhistoriske samlinger.²⁾

Karl Kielland døde i 1924 bare 56 år gammel, mens Erik Guettler reiste fra byen en gang i 20-årene av mangel på arbeidsoppgaver, og slo seg ned i Stockholm, der broren drev arkitektfirma. Før han reiste hadde han Stavangers første kvinnelige arkitekt i sin lære et års tid, Sigrid Buch, født 1898.

Skjønt ikke arkitekt-tegnet, må en av byens tidligere mest ruvende bygninger nevnes før vi går inn i vårt eget århundre: Victoria Hotel ferdig 1900, tegnet av murmester Johan Gustav Nielsen (1842–1911) fra Bergen, som blant annet har tegnet og oppført en rekke av husene på Nygårdshøyden.³⁾ Victoria Hotel har, tross mange forandringer, beholdt noe av atmosfæren fra sin storhetstid. Byggingen er preget av pseudorenessansenes formspråk, oppført i gul og rød tegl med hvite lister mellom etasjene. Mot sjøen er midtpartiet med den pompøse hovedinngangen fremhevet ved en risalt, kronet av en fronton.

Alle de arkitekter som har vært behandlet til nå, bortsett fra Karl Kielland, har vært utenbys fra. Når vi går inn i det nye århundre forandres dette, og de som kommer til å sette preg på byen nå er først og fremst arkitekter som er født og oppvokst i Stavanger. Utenbys arkitekter var imidlertid ofte gjester de få gangene mer monumental bebyggelse skulle oppføres, men fra 1900 til 1920 var det mest privathus som ble bygd. Unntak er tollboden, oppført i 1905 i tung, nyromantisk stil, tegnet av Bergens-arkitekten Schak Bull. Likeledes Johannes kirke, ferdig i 1909 etter arkitektkonkurransen vunnet av arkitekt H. J. Sparre i 1900, og posthuset oppført i 1910, tegnet av arkitekt Jens Zetlitz Monrad Kielland. Ellers glimrer kommunale og statlige bygninger med sitt fravær.

Den private bebyggelse går imidlertid inn i en meget interessant periode. De

¹⁾ Teknisk Bureau 1893–1943. Jubileumshefte. Stavanger 1943.

²⁾ Kloster, Robert: Ingeniør Karl Kielland. Stavanger Museums Årbok 1928–30. Del. V, s. 1.

³⁾ Tschudi Madsen, Stephan: Nygårdshøyden. En vandring mellom fortid og fremtid. Bergens historiske forening. Skrifter 1970, s. 234 ff.

Fig. 2. Jelsagata 49.

arkitektene som virket var nesten alle utdannet ved høyskoler i Tyskland, og den tyske villastil fra århundreskiftet og ungdomsperioden tillempes hjemlige forutsetninger og setter sitt preg på byen fra 1910 og utover i 1920-årene.¹⁾

Noen meget særpregete hus tegnes nå av arkitekt Knud Øgreid (1875–1968). Han var utdannet arkitekt fra Darmstadt, dessuten hadde han svennebrev som byggmester og som møbelsnekker, så om vi måtte vente lenge på den første innfødte høyskoleutdannede arkitekt, så kom han desto mer solid når han først kom.

Øgreids virksomhet som arkitekt er enorm, og knytter seg mest til hans arbeid i familiens trelasthandel. Den mest interessante villa fra hans hånd som står i dag er imidlertid i mur, Jelsagata 49, oppført som privatbolig for fabrikkeier Thorvald Mauritzen i 1910. Tysk villa-arkitektur fra samtiden har vært inspirasjonskilde.

¹⁾ Opplysninger om arkitektene fra denne perioden er vesentlig hentet fra intervjuer med de forskjellige arkitekters familie, samt fra samtaler med eierne av de enkelte bygninger. Spesielt må dessuten fremheves intervju med førstekonservator Jan Hendrich Lexow, arkitekt Tor Sørensen, grosserer Hans Riise og entreprenør Jonas Aadnoy.

Hovedformen er typisk for jugendstilen. Det som særlig gjør huset enestående, er imidlertid alle de utsmykkende detaljene. Dette er laget den gangen arkitektene betraktet seg som kunstnere, og vi fornemmer hvordan Øgreid har lekt med former, forskjellige materialvirkninger og arkitektoniske detaljer. I gavlene er sorte bjelker synlige som i bindingsverkshus, og det heter i denne forbindelse at dette er gjort «For et bedre udseendes skyld . . .».¹⁾

Øgreid var også arkitekt for Asylgata 11, som er helt utrolig i sin oppbygning. Kjelleretasjen er høy og rustikainndelt i pusset mur, så følger to etasjer i tre smykket med skifer, og det hele krones av et skifertak med tårn, også kledd med skifer. Hovedlinjene er også her hentet fra jugendstilen, og med forskjellige materialer har arkitekten skapt en liten skulptur av en bygning. Knud Øgreids mest monumentale verk regnes for å være «Bethel» på Løkkeveien, oppført i 1910 i mer tradisjonell, nyromansk stil.

En annen arkitekt som boltret seg i jugendstil, var arkitekt Torgeir Alvsaker (1875–1971) som tegnet «Mauritzen-gården», Prostebakken 2, i 1905. Alvsaker var utdannet ved Bergen Tekniske Skole 1894–98, og oppholdt seg i Stavanger bare noen år før han flyttet til Bergen igjen, av mangel på arbeidsoppgaver her. «Mauritzen-gården» viser den samme lek med former som Øgreids bygninger, organiske og svulmende, dog preget av at dette var en monumental bygård. Bygningen er oppført i rød tegl, med portal, vinduslister og utsmykkende detaljer i hvitmalt mur.

På denne tiden begynner villakvarteret i Eigenesstrøket å ta form, og strøket står i dag som en ren skole i vår arkitekturhistorie mellom ca. 1910 og 1940, idet de fleste av byens arkitekter fra denne perioden er representert med et eller flere hus.

Lars Storhaug (1890–1963) kom i høy grad til å sette sitt preg på bydelen. Han var født i Stavanger, og utdannet arkitekt fra Akademiet i Wismar i 1913. Han slo seg etter endt utdanning ned i Stavanger som privatpraktiserende arkitekt, og beskjeftiget seg mest med å tegne villaer til han i 1950 ble ansatt som overlærer ved Stavanger tekniske skole. De fleste av Storhaugs villaer fra hans første tid i byen ligger i Eigenesstrøket: Eigenesveien 51, 53, 59, 63, 86 og 91, Tordenskjolds gate 71 (hans egen bolig), Dronningens gate 52 og Kannikgata 49. Alle husene er bygd mellom 1914 og 1918, og har en meget ensartet stil. De er i 1½ etasje med sterkt skrånende tak ned til første etasje. Vinduene i annen etasje stikker ut som karnapper. Grunnplanen er tilnærmet kvadratisk. Fasaden har

¹⁾ Stavanger bystyres forhandlinger 1910, s. 75.

Fig. 3. Prostebakken 2.

Fig. 4. Eiganesveien 91.

alltid verandador på midten, med et vindu på hver side, som alltid har skodder. Husene er meget helstøpte og gode i proporsjonene, og i pakt med jugendstilens innflytelse er alle linjer i tak og karnapp brutte.¹⁾

Arkitekt Georg Jens Greve (1884–1972) er også representert i Eiganesstrøket. Han var ferdig utdannet fra Teknisk Lærestalt i Trondhjem i 1909, og var ansatt ved Stavanger Cementvarefabriks arkitektkontor 1911–14. Greve var arkitekt for et av de første husene som sto ferdig i Eiganesstrøket i 1914, Erling Skjalgssons gate 46. Huset er enkelt og nøkternt i utformingen, preget av den folkelige, jugendinspirerte stilen. Greves praktverk er det lille «slottet» for «hermetikkongen» i Dronningens gate 54. Huset er bygd i 1914 i en nokså pompøs, tysk villastil, men likevel preget av rene flater og gode proporsjoner.

Den mest monumentale bygningen Greve tegnet mens han var her var imidlertid ingen villa, men R. A. Idsøes store bygård i Verkgata 1, oppført i 1913.

¹⁾ Andre villaer tegnet av Storhaug i denne perioden er Storhaugveien 50 og Admiral Cruys gate 24.

Fig. 5. Dronningens gate 54.

Også den er preget av rene linjer og enkel utforming, med beskjedne utsmykkende arkitektoniske detaljer.

Da Greve reiste fra byen ble den svenske arkitekt Carl Lindbom ansatt i hans sted ved Cementvarefabrikken. Han nød godt av de gode tider i Stavanger omkring begynnelsen av 1. verdenskrig. Hermetikkindustrien vokste, en rekke fabrikker ble grunnlagt, og fabrikkene trengte representative boliger. Arkitekt Lindbom tegnet flere slike villaer både i Stavanger og Haugesund. De er, naturlig nok, oppført i mur, oftest i 1½ etasje med sterkt utskytende tak, en mengde gavler, små karnapper og sinnrikt plasserte vinduer. Flere av Lindboms villaer ligger i Eiganesstrøket: Eiganesveien 91, Dronningens gate 64 og 68. Han har også tegnet Admiral Cruys gate 8. Carl Lindbom reiste fra byen i 1920-årene, og slo seg etter sigende ned i Hollywood, der han ble beskjeftiget med å tegne filmstjernevillaer på Beverly Hills.¹⁾²⁾

¹⁾ Kilde: Forstekonservator Jan Hendrich Lexow.

²⁾ Lindboms mest markante bygning i Stavanger er ant. Nylund skole, 1915.

Fig. 6. Eiganesveien 82.

Eiganesveien 82, bygd i tre for fabrikkier Torleif Orre i 1917, er også et eksempel på den representative villa. Arkitekten var Michal Slettebø (1878–1925) fra Egersund. Det er ingen tvil om hvilken bygning som har inspirert Slettebø her, nemlig Skagen 18. Vi finner igjen den stående panel, de slanke joniske pilastre, hovedformen på dørene og så selvsagt fargene hvitt og blått. I 1917 fikk huset diplom for sin vakre arkitektur, utdelt av Stavanger Skjønnhetsråd bestående blant annet av ordfører Bjelland, kjøpmann L. W. Hansen, maleren Per Gjemre og redaktør Lars Oftedal, og det har nok virket inn på de gamle stavangerborgere at huset liksom var en moderne utgave av deres gamle stolthet på Skagen.

Arkitekt Slettebø, som var utdannet i Tyskland, rakk ellers å sette sitt preg på et helt lite strøk før han, på grunn av private anliggender, reiste til Amerika i 1922.

Han hadde selv kjøpt et større område på Byhaugen, der han omkring 1920 lot oppføre villabebyggelse etter egne tegninger. Området ble kalt «Byhaugen villakvarter» og strekker seg omkring Byhaugveien og Mester Gottfrieds vei.

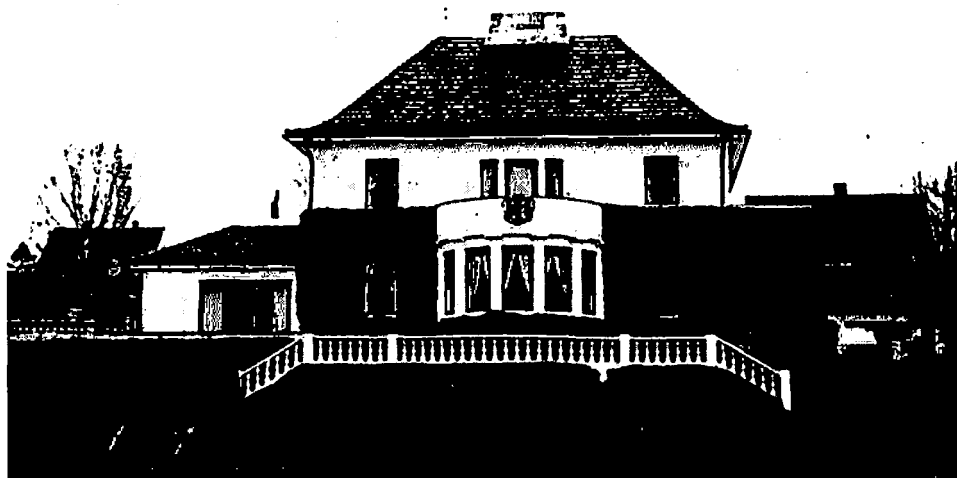

Fig. 7. Dronningens gate 48.

Han rakk å oppføre 7 villaer her før han reiste, hvorav den mest intakte eksteriormessig er Seehusens gate 70, oppført i 1920 «som en liten sorenskrivergård».¹⁾

Nesten utrolig er det at Slettebø samtidig med denne nyklassisistisk inspirerte bygningen har tegnet Færøygata 49, i streng, rettvisklet funksjonalistisk stil. Villaen, som er oppført i mur, ligger nesten 10 år foran sin tid og er enestående i Slettebøs produksjon.

Dronningens gate 48, bygd for konsul Borgen i 1916, er et praktseksempel på den representative villa, tegnet av arkitekt Gustav Helland (1879–1958). Gustav Helland er vel den arkitekten som til nå har satt størst preg på Stavanger. Vi har en rekke bygninger fra hans hånd, både private og offentlige, fra omkring 1915 til langt ut i 50-årene. Helland var utdannet ved Technische Strelitz i Mecklenburg og ved høyskolen i Dresden. Han arbeidet i Tyskland i 12 år, før han slo seg ned i Stavanger som privatpraktiserende arkitekt i begynnelsen av 1. verdenskrig.

Hellands produksjon er enorm, men her skal bare nevnes hva han holdt på med de første årene etter sin hjemkomst.

¹⁾ Villaene er: Byhaugveien 1, 3, 5, 15, 17. Seehusens gate 70, 73. Da Slettebø reiste ble området solgt og senere videre utbygd av arkitekt Valdemar Hansteen.

Dronningens gate 48 er monumental og palassaktig, nesten i slekt med renesansens italienske villapalass, med sitt elegante tak og sin gedigne balustrade. Helland laget imidlertid på samme tid mer beskjedne boliger, f. eks. Eiganesveien 72 tegnet i 1916, og sin private bolig Eiganesveien 8 i 1917.

De mer særpregede hus fra Hellands hånd kommer i 1920-årene som typiske eksempler på nyklassisismen som slo over Europa som en bølge på denne tiden. Nyklassistene reagerte mot alle stilretninger som var tumlet med under historismen på 1800-tallet og også mot nyromantikken og jugendstilen i begynnelsen av vårt eget århundre. De ville tilbake til de rene linjer i den klassiske bygningskunst, til de usmykkede, klare flater og den aksiale, symmetriske planløsning. Bygningens enkeltdele skulle følge bygningens konstruksjon, ikke ligge utenpå som kulisser. De få nødvendige utsmykkende arkitekturdeler måtte ha klassisk utforming, f. eks. slik Folkets Hus har fått, tegnet av Helland i 1925, eller som Salem tegnet av Helland i 1924. Folkets Hus er i dag svært ombygd, men var opprinnelig en vakker og stilren bygning, sterkt inspirert av Slottet i Oslo.

Antikke arkitekturdeler som søyler og gavler har noe åndfullt og høytidelig over seg, så nyklassistene i 20-årene syntes de egnet seg utmerket for bygninger med offentlig funksjon.

Helland har også tegnet en villa i klart nyklassisistisk formspråk, den bygningen som i dag er Godtemplarnes Hus. Opprinnelig var den bygd som privatbolig for generalkonsul Thorsen, som i mange år hadde vært bosatt i Leningrad. Leningrad – St. Petersburg – er jo den byen som mest av alt er kjent for sin fantastisk fine klassisistiske arkitektur fra 17- og 1800-årene, så det var ikke rart om generalkonsul Thorsen ønsket sin egen villa i dette formspråket. Gulmalte bygninger med hvite arkitektoniske detaljer ble foretrukket av klassisistene.

Flere andre arkitekter beskjefte seg også med 1920-årenes nyklassisisme, og en av dem som vel aldri har fått den plass han fortjener i Stavangers arkitekturhistorie, er arkitekt Erik Erga (1895–1963). Han var utdannet ved Stavanger tekniske skole, og arbeidet deretter noen år på byplankontoret i Stavanger. I disse årene tegnet han musikkpaviljongen i parken og lyktene rundt Bredevannet, samt kapellet og klokketårnet på Eiganes kirkegård, ferdig i 1920, det meste i nyklassisistisk stil.¹⁾

Erga var likeledes arkitekt for Stavanger Kunstforenings bygning på Madla-veien, ferdig 1925, etter en mindre arkitektkonkurranse. Flere villaer i Eiganes-

¹⁾ Disse verkene ble oppført i byarkitekt Westbyes regi.

Fig. 8. Filmteateret.

strøket er også tegnet av Erik Erga i 1920-årene: Eiganesveien 89, Holbergs gate 79, Olav Nielsons gate 69 og 71. Alle er særpreget og fint utført, ofte i 1½ etasje med «inntrukket» veranda i forbindelse med en ark i annen etasje.

Et av byens mest velbevarte og karakteristiske eksempler på 1920-årenes nyklassisisme er Filmteateret, tegnet av byarkitekt Erling Nielsen i 1924. Denne stramme, fine bygningen med sitt markante inngangsparti smykket med joniske søyler og sitt fullstendig intakte interiør, er virkelig en perle i Stavangers arkitektur.

1920-årenes jobbetid var relativt god for de få arkitekter Stavanger hadde. Verre ble det i de knappe 30-årene. Men selv om arbeidsoppgavene ikke florerer var arkitektene tydelig ved godt mot, og i 1936 grunnla de sin egen lokalforening: Stavanger Arkitektforening. Den fikk ved starten ni medlemmer: Sigrud Buch, Gustav Helland, Erling Nielsen, Lars Storhaug, Valdemar Hansteen, Ludvig Imsland, John A. Søyland, Torleif Våland og Sverre Brandsberg-Dahl. Flere av disse arkitektene har preget etterkrigstidens Stavanger. De representerer imidlertid med funksjonalismen og dens moderne videreføring en ny epoke i Stavangers arkitekturhistorie.